

En 1700-tals prædiken om brylluppet i Kana

Af Jens Glebe-Møller

I min afdøde farmoders chiffoniere befandt der sig en samling af 48 prædikener + en ligprædiken fra slutningen af 1700-tallet. Alle skrevet i samme hånd og på papir heftet sammen i oktav-format. De ældste og sirligste af dem er fra 1774, 1777, 1782 og 83, mens resten er fra tiåret 1784-94. Øjensynligt har de fleste af dem været holdt flere gange. F.eks. er prædikenen til 13. søndag efter Trinitatis dateret 1785, 86, 87 og 91. I andre tilfælde som i den nedenfor aftrykte prædiken er der efter årstallet skrevet et tal, som muligvis angiver, hvor mange gange prædikenen er blevet holdt. Prædikenerne er gennemgående konstrueret over et toleddet skema. F.eks. i prædikenen til 13. søndag efter Trinitatis: »1) Hvor vigtig og nødvendig dette spørgsmål er? 2) Hvorledes det bør ske«. Der er naturligvis tale om den lovkyndiges spørgsmål til Jesus i Lukasteksten til denne søndag: Hvad skal jeg gøre for at arve et evigt liv? Svaret er, ifølge prædikenen, at vi skal spørge os selv: »Er også det levned, som jeg fører, så beskaffen, at jeg kan arve det evige liv?«¹ Videre hedder det, at »jo oftere og alvorligere vi stiller dette spørgsmål, desto større vil også vor iver blive i helliggørelsen, desto stærkere vort mod i alle lidelser og fristelser og desto tilforladeligere vil vor trøst i døden blive«.

Denne tidløse opbyggelighed går igennem alle prædikenerne, hvor man kun en enkelt gang finder en henvisning til aktuelle begivenheder, nemlig i den sidste af dem fra 1794. Man kan ikke se, til hvilken søn- eller helligdag, prædikenen er skrevet, men temaet er »Guds nådige skånsel. 1. imod de gudfrygtige og 2. imod syndere«. Det hedder i starten af prædikenen: »Nylig viste Gud sin tugtende og skånende hånd over kongehuset og hovedstaden. De kongelige personer blev frelst fra ildens grusomhed; og mange tusinde af stadens indvånere skulle have fristet den hårdeste skæbne, hvis ej Guds nådige forsyn havde afvendt ildens udbredelse og skånet dem fra den befrygtende (!) ødelæggelse og jammer«. Det er øjensynligt Christiansborgs brand den 26. februar 1794, der her refereres til.

Hvem har nu skrevet og holdt disse prædikener? Ydre og indre kriterier peger på, at forfatteren og prædikanten var sognepræst til Sæby og Gershøj i Hornsherred Hans Hansen Pechmann. Ligprædikenen synes

at være holdt over degnen i Sæby-Gershøj, Ole Hansen Winther, der blev begravet 11. sept. 1790. Og prædikenen fra den 24. okt. 1783 er åbenbart den prædiken, Hans Hansen Pechmann holdt på sine egne og sine medordinanders vegne, da han blev ordineret på denne dag – en uge efter, at han var blevet kaldet til sognepræst i Sæby og Gershøj. Her virkede han så til sin død i 1795. Den 4. juni 1784 blev han viet til Kiersten Liunge, hvis fader »vist« var isenkræmmer i København. De fik en søn og to døtre, hvoraf den ene, Caroline Sophie, blev gift med »amtsvejspikør« (opsynsmand ved vejvæsenet) Laurits Christoffer Worsøe. Deres to sønner fortsatte den teologiske tradition og blev begge præster. Den ene af dem, Valdemar Frederik Carl Worsøe, f. 1830., blev i 1854 gift med Bodil Marie Møller, en datter af digteren Poul Martin Møllers mindre berømte bror, Hans Ulrik Møller, der døde som stiftsprovst over Lolland-Falsters stift. Worsøe var dermed både kollega og svoger til H.U.Møllers søn, P.M.Møller, der var sognepræst i Vesterborg på Lolland, mens Worsøe residerede i Gundstrup på Falster. P.M.Møllers søn, Valdemar Møller, der også blev præst, var formodentlig opkaldt efter sin onkel. Og hans kone – ja, det var min farmoder. Så ad denne vej er pastor Pechmanns prædikener nok havnet i hendes gemmer.

Bortset fra de magre biografiske data, man kan hente i Wibergs præstehistorie², ved vi meget lidt om pastor Pechmann. Vi kan læse, at han blev født i Ribe i 1749 og student fra Ribe Katedralskole i 1766. Samme år kom han til København og blev immatrikuleret ved Universitetet den 29. juli sammen med 138 andre studerende, deriblandt 4 (foruden ham selv) fra Ribe³. 5 år senere, 28. sept. 1771, blev han cand. theol. med et beskedent »non« (contemnendus). Hvad han har foretaget sig, indtil han 12 år senere kom til Sæby-Gershøj, ved vi ikke. I hvert fald har han lejlighedsvis prædikeret (den meget omhyggeligt skrevne prædiken fra 1774 er måske hans dimisprædiken), men da han altså først blev ordineret i oktober 1783, kan han ikke have fungeret som præst. Måske har han, som mange teologiske kandidater den gang, tjent til livets ophold som lærer eller huslærer. I hvert fald har han ikke haft råd til at gifte sig, før han kom i embede.

Ribestudenten, der i 1766 ankom til København, har sandsynligvis boet på Regensen eller på et af de andre gamle kollegier, måske på Borchs Kollegium, hvor to pladser ifølge fundatsen var forbeholdt teologistuderende fra Ribe. Han kunne være identisk med den Johannes Hansen fra Ribe, som var alumne dér fra 1768 til 1773⁴. Teologien har han allerede stiftet bekendtskab med i Ribe, idet den »strengt ortodokse professor« Markus Wøldikes *Compendium theologiæ* fra 1740 og senere var obligatorisk lærebog i de højere klasser⁵. Og i denne bogs par.

353 kunne han læse, hvad han skulle mene om ægteskabet: »Conjugium est societas a Deo instituta et non nisi morte solvenda unius maris et unius fæminæ ad sobolis procreationem et mutuuum adjutorium« (ægteskabet er et samfund indstiftet af Gud mellem mand og kvinde som kun kan afbrydes af døden og som har til formål at avle afkom og være til gensidig hjælp). Ved fakultetet i København har han mødt Wøldikes efterfølger, den ligeledes stokkonservative ortodokse lutheraner Peder Holm⁶ (som i denne periode også var efor for Borchs Kollegium), men da også et par mere interessante professorer som f.eks. Peder Rosenstand-Goiske, der var wolffianer og ikke så nogen modstrid mellem tro og fornuft. Tilsyneladende har Pechmann på dette punkt været mere påvirket af sin skolelærdom og af Peder Holm. I hvert fald handler prædikenen til søndag efter jul 1777 om »Den rette lyst til Jesum. 1) Hvordan får man den? Og 2) Hvori skal man vise den?« Og Pechmann hævder med stor bestemthed, at »man må sige til det menneskelige køns vanære, at man af naturen har slet ingen lyst til Jesum. Han er forhadet og ilde lidt af os i verden«. Men det er nu langt fra en theologia crucis, Pechmann lægger op til. Længere fremme i prædikenen skriver han: »Og får vi først ret øjne på ham, finder vi hans person og hele gestalt så indtagende, henrykkende og forundringsværdig, at vi ej vil afse(!) ham«.

En anden professor i Pechmanns tid var Sjællands biskop, kirkehistorikeren Ludvig Harboe. Han underviste naturligvis ikke selv, men ved vikaren Georg (Jørgen) Leth Schiønning, som bortset fra et bryllupsdigt og et par disputatser fra sine studieår intet har publiceret. Tyskeren Johan Andreas Cramer, der var bekendt med digteren Klopstock og mest har gjort sig bemærket som ven af litteraturen, hørte også til blandt de teologiske professorer. Da han i 1769 rykkede op som »theologus primus« efter Holm, blev han efterfulgt af Christen Beverlin Studsgaard, om hvem det hedder i artiklen i *Dansk biografisk Lexikon*: »Ved Grev Thotts Protektion blev han i 1769 udnævnt til teologisk Professor i Kjøbenhavn, men viste snart, at han ikke var denne Post voxen. Sygdom og Nervesvækkelse, maaske fremkaldt ved Overanstrengelse i Studering, traadte til, og han maatte forandre Virksomhed« – i 1773 blev han stiftsprovst i Ålborg og senere biskop sammesteds. Nævnes skal også Johan Christian Kall, som var professor i Det filosofiske Fakultet, men også underviste de teologistuderende især i Det gamle Testamente.

Hvad Pechmann har fået ud af sine studieår er ikke let at greje. Men han har selvfølgelig lært at læse sin bibel – der er mange skrifthenvisninger, ikke mindst til GT, i hans prædikener. Han har også lært en or-

todoks luthersk sondring mellem lov og evangelium, som han dog ikke altid kan overholde – jfr. citaterne ovenfor. Og så har han måske af Rosenstand-Goiske fået inspiration til at se, hvordan ægteskabet både er en institution oprettet af Gud selv – og en overmåde nyttig indretning i samfundets eller »selskabets« liv. Den her optrykte prædiken rummer ingen særlige eller særligt interessante detaljer. Der er jo nu engang en protestantisk tradition for at udlægge teksten om brylluppet i Kana som en lovprisning af ægteskabets velsignelser. Men som regel – fra Luther til Brochmand – bliver der dog i prædikenerne lagt vægt på, at ifølge denne tekst udfører Jesus sit første under og beviser dermed sin guddommelighed. Det har selv Rosenstand-Goiske med i *sin* prædiken over den samme tekst⁷.

Hans Hansen Pechmann lader alt det kristologiske fare. Han prædiker for bønderne (og sikkert herremanden med) i Sæby-Gershøj om, hvad der er brug for at indskærpe i det daglige liv og inddrager så måske også lidt af sine egne »daglige erfaringer«. Rationalist i streng forstand har han ikke været. Men som så mange andre præster i 1700-tallet har han været en god repræsentant for det, som Kant i samme periode døbte »den praktiske fornuft«.

Anden søndag efter 3 kong. dag. 89. 2

Overmåde lærerig og trøstelig for alle dem, som lever i ægtestanden, er den beretning, som evangelisten Joh. meddeler os i dagens oplæste evangelium.

Vor højlovede frelser forrettede sit første guddommelige mirakel til bedste for det unge ægtepar i Cana, hvorved han afhjælper deres første mangel, og glæder dem med en rig velsignelse. Så overordentlig også denne omstændighed er, og så lidet ægtefolk nu omstunder må vente tegn og mirakler til at befordre deres jordiske velstand: så ligger dog i denne beretning den lærdom, at Gud endnu stedse åbenbarer sin herlighed i de huse og familier, hvor han kendes og elskes, og at han lader det mindste fattigste husvæsen erfare sine velsignelser. -

Jeg kan derfor ej gøre nogen frugtbare anvendelse af denne beretning for en forsamling der for en stor del består af personer, som lever i ægtestanden eller i det mindste i husstanden. Thi det må være os frem for alting magtpåliggende at vide med overbevisning, at Gud har bestemt sin velsignelse især for denne stand. Og denne overbevisning vil jeg søge at underholde og befordre for eder ved min tale i dag. -

Lad os da eftertænke hvad forsikring vi have om Guds velsignelse i ægtestanden. denne forsikring grunder sig

1. på denne stands natur og beskaffenhed.
2. på de forjættelser, som er den givne.
3. på alle tiders erfaring.

Når vi betragte ægtestanden efter dens natur og væsentlige beskaffenhed så kunne vi allerede blive overbeviste om, at det fornemmelig er den stand, som Gud har tiltænkt sin velsignelse. Thi

a) er ægtestanden Guds egen anordning. Efter bibelens fortælling fatte han selv den rådslutning, at give det første menneske Adam en medhjælperinde, som skulle være for ham. Genes. 2. Herved forbandt han kvinden med manden, og ham med hende til en selskabelig og fortrolig omgang, hvorved begges fælles glæde og lykke, salighed, og efterkommernes forplantelse skulle befordres. Han havde skullet overlade ægtestanden, ligesom andre stænder og forbindelser, til menneskenes egen vilje og anordning, dersom han ikke havde erkendt, at det var tjenligt at give denne stand en særdeles værdighed ved selv at indstifte den. Og kan man vel tvivle på, at Gud jo og skulle især beskytte og velsigne en stand, som han frem for alle øvrige stænder så særdeles har æret? Skulle han ikke have det kær, som er hans egen gerning? Skulle han ikke sørge for en stands opholdelse, som så åbenbar er hans egen anordning? -

b) Alle øvrige stænders lykke kommer an på ægtestanden.

Ægtefolk udgør en stat i småt, hvorfra udbreder sig velsignelse eller ulykke over andre forbindelser og selskaber iblandt mennesker. Når retskafne ægtefolk med troskab opfylder deres fælles pligter, så skal de og begge gøre selskabet den tjeneste, som deres kald og stand pålægger dem. Men er de uden samvittighed i at iagttage deres ægteskabs pligter, så vil de blive lige så lidet gode medlemmer af det menneskelige selskab. Endnu kendeligere og mere udbredt er den velsignelse og indflydelse, som ægtestanden har på vort almindelige vel, når man betragter den nøje forbindelse imellem forældre og børn, som flyder deraf. Ægtestanden er i denne betragtning en planteskole for verden og efterslægten, hvorfra brugbare og ubrugbare lemmer i det menneskelige selskab går frem, ligesom forældre og børn har været tro i deres fælles pligter imod hinanden. Og denne stand, som er så vigtig for det menneskelige selskab, skulle Gud ikke velsigne den? Han, som anordner det hele menneskelige køns og ethvert enkelt menneskes skæbne efter sin visdom og godhed, skulle han ikke især værdige den stand sin opsigts og nåde, som indeholder

grunden til alle lyksaligheder, som såvel hele selskaber som enkelte personer nyder?

- c) Meget stor og mangfoldig er ægttestandens trang og mangler. Her kommer mennesker sammen, som så højlig behøver Guds forsorg og velsignelse. Jo nøjere og inderligere denne forbindelse er imellem ægtefolk og imellem forældre og børn, desto mere føler vi også det onde, som rammer dem. Og er der vel en stand, hvori livets sorger og møjsommeligheder er mere talrige og uundgåelige end her, hvor vi må våge, arbejde og sørge for dem, som vi har mest kære, hvor ofte enhver dag fører sin egen klage og sorg med sig, og hvor vi så ofte bedrøves over det, som vore venner lider? Desto mere tør vi tiltro Gud, at han også har udset større velsignelser for de større mangler i husstanden.

2. Dog disse grunde skulle ikke give dem, som lever i ægttestanden, en fuldkommen og upåtvivlelig forsikring om Guds velsignelser, dersom de ikke blev forsikrede herom ved Guds forjættelser.

Men vi finder i den hellige skrift udtrykkelige forjættelser, som er lovet ægttestanden af Gud, efter hvilke vi tilforladelig tør vente hans velsignelser. Allerede det første velsignelsesord, hvormed han indviede ægteforeningen imellem de to første mennesker, forsikrer os om hans nådige velbehag til denne stand. Genes. 1. Og at disse forjættelser, som blev givet det første ægtepar også gælder for alle tilkommende tider, derom giver os den hellige skrift den trøsteligste forsikring. Den hele 128. psalme er egentlig intet andet, end en endnu tydeligere anvendelse af Guds første løfte. Der forkyndes gudfrygtige ægtefolk ikke alene en almindelig velstand, men der loves dem også en særdeles lykke i hensigt til deres næring og familie. Og så ofte Gud i den hellige skrift fremstilles som den tro vogter, der ikke sover eller slumrer, som den herre der bygger huset, og giver føde og glæde, som de fattiges beskytter og enkers forsvar, og som de faderløses fader; bliver tillige hans velsignende omsorg forsikret dem, som lever i ægte- og husstanden. På dette løfte tør vi med tillid forlade os, når vi befinder os i den forfatning, som udfordrer til at tage del i sammen.

3. Alle Guds forjættelser, som hensigter til ægttestanden, stadfæstes ved en mængde erfaringer af den hellige skrift og af det daglige liv.

Hvor kendelig forherligede Gud sin velsignelse i Abrahams husstand, at hans hjerne blev mangfoldige, at Guds engle tog herberg hos ham, og at den lovede arving blev født ham i den høje alderdom!

– Hvor velsignede han ikke Isak i hans ægteskab, så at endog hans fjender, som ville forstyrre hans velstand, blev nødt til at bekende: du er hans velsignede. Gen. 26. – Med hvilken velsignelse kronede han ikke Jakobs husvæsen, som han gav sikkerhed imod sine pårørendes troløshed, trøst ved så mange huslige lidelser, og endelig i sin alderdom den største glæde at finde igen sin søn i stor ære til frelse for sin talrige familie. – Og hvor velsignet blev ved Guds forsyn Jobs tilstand! -

Dog, hvortil behøves disse fraværende vidnesbyrd? Enhver husstand, hvor der er fromme ægtefæller, beviser også i vore dage Guds faderlige opsyn over et kristeligt husvæsen. Mangler det os vel på daglige og vedvarende erfaringer, at Gud erindrer, hjælper og beskærmer husfædre og husmødre, forældre og børn, herrer og tjenere? Vandrede vi kun i guds frygt og lagde nøjere mærke til de daglige prøver på Guds velsignelser, vi skulle ved 1000 erfaringer blive overbevist om, at han endnu stedse beviser sin ledsagende og velgørende nåde i ægtestanden.

Noter

1. Jeg normaliserer her og i det følgende prædikenernes retskrivning.
2. *Dansk Præstehistorie* 3, Kbh. 1871, s. 247.
3. S. Birket-Smith, *Kjøbenhavns Universitets Matrikel* III, Kbh. 1909, s.
4. *Festskrift i Anledning af Borchs Kollegiums 200-Aars Jubilæum*, Kbh. 1889, s. 170.
5. Jfr. Bjørn Kornerup, *Ribe Katedralskoles Historie* II, Kbh., Gyldendal 1952, s. 258ff.
6. Om ham og om de fleste af de øvrige professorer fortæller Knud Banning i *Københavns Universitets Historie* V, Kbh., G.E.C.Gad 1980, s. 280 ff. Jfr. også de relevante artikler i *Dansk Biografisk Lexikon*, ed. Bricka.
7. Betragtninger over alle Søn- og Hellige Dages Evangelier udi Prædikener, Kbh. 1766-69.